

NY MUSIK

i samarbete med
Borås konstmuseum

Aldo Clementi – ett tonsättarporträtt

1904

Duetto

Vom Himmel hoch

Due canoni circolari nr 1

Intermezzo

—paus—

Nun komm, der Heiden Heiland

Invenzione 4

Turmuhr

Due canoni circolari nr 2

Berceuse III

Göteborgsmusiken – Jerker Johansson, dirigent

Ivo Nilsson – trombon

Mats Persson och Kristine Scholz – piano

Onsdag den 10 september, 2003, kl. 19.00

Museet, kulturhuset, Borås

medborgarskolan

Entré 50:- Medl. fri entré

Det finns de som komponerar stora oceaner, gärna i storm. Det finns de som komponerar invecklade vattensystem, med sjöar, bäckar, åar, slussar. Det finns de som komponerar små vattenpussar. Sådana är många av Clementis verk. Men man skall akta sig för att trampa i dem, ty bottnen syns inte. Däremot kan man se himlen spegla sig i deras yta. Vem vet, från himmelsk höjd framträder måhända Clementis alla små vattensamlingar som ett informellt mönster, tydligt men ändå utsägligt?

Aldo Clementi är född 1925. Han är en av vår tids riktigt stora mästare.

1904. Titeln må föra tankarna till Tjajkovskijs *1812*, och så alldeles fel är det inte. Verket komponerades 1984 till Goffredo Petrassis 80-årsdag – Petrassi, den oomstridde altmeistern i italienskt musikliv, tonsättaren som fostrade mängder av unga begåvningar. Till samma 80-årsdag komponerade för övrigt en av hans forna elever, Zoltán Jeney, den *Meditazione su un tema di Goffredo Petrassi* som uruppfördes i Borås samma år, om någon minns. Petrassi dog i våras i sitt 99:e levnadsår.

Clementis *1904*, för fyra trumpeter, två valthorn och två tromboner, bygger som oftast på ett mycket litet och enkelt material (dels en liten sekund som pendlar fram och tillbaka, dels en geometrisk ”trappstegsfigur”: c, ciss, c, d, c, diss) som sammanfogas kanoniskt i flera lager i samtliga omvändningar. Tjajkovskij då? Jo, ur dennes pianoverk *Årstiderna*, närmare bestämt ur den sjunde satsen, *Juli* (Petrassis födelsemånad), har Clementi infogat korta citat som lyser som pärlor i den kromatiska stämväven.

Duetto (1983) är komponerat för flöjt och klarinett samt två instrument ”in eco” – som alltså skall klinga mycket svagt, som ett eko. Musiken bygger på en tysk folkvisa, hos oss känd som psalm 364, *Kom, helge Ande, till mig in*.

Under senare år har Clementi vid flera tillfällen utgått från Luther-psalmer (vad han däremot tycker om modern, svensk psalmkonst skall vi kanske inte återge...), såsom i ensembleverket *...im Himmelreich* och i ***Vom Himmel hoch*** (Sv. ps. 125) för klaver eller fyra instrument (1999), som här framförs med brassinstrument. Verket har åtta delar och i var och en av dem presenteras psalmens fyra fraser samtidigt i fyra olika tonarter (som naturligtvis förändras efter ett rullande schema), i fyra olika tempon och med skiftande insatsavstånd. Härigenom blir storformen

en ”clessidra”, timglasformad, så att musiken klingar glesare i början och slutet, men komprimeras mot mitten där den också vänder. Således hör vi melodin baklänges i de fyra första kanonerna och därefter som vanligt. Varje kanon upprepas direkt, som en skugga, knappt hörbar. Slutligen spelas hela verket tre gånger i ett stegvis fallande tempo.

Due canoni circolari (1973?) är komponerat för tre blockflöjter eller tre röster men låter sig med fördel framföras med de flesta melodiinstrument. Dessa båda cirkelkanoner, som ingår i en samling med musik för barn, bygger båda på samma schema och endast en smärre förskjutning av rytm och tonhöjd skiljer dem åt. Varje musiker har enbart två tonhöjder, i den första kanonen utgörande en kvart, i den andra en liten respektive stor sekund. Musiken är tänkt att gå runt, runt tills den faller isär av utmattning.

Intermezzo för 14 blåsare och preparerat piano (1977) är att döma av titeln en liten anspråkslös historia. Och visst, hela partituret ryms på en sida, som spelas gång på gång, varv efter varv. Men på denna enda sida händer desto mer. I botten ligger ett motiv, lånat från Brahms *Intermezzo* op 119 nr 2. Tolv av blåsarna spelar detta lilla motiv som en cirkelkanon i ett långsamt fallande tempo. Fristående från dem spelar de båda trumpetarna en fyrstämmig kontrapunkt som inte bara ritarderar utan också långsamt faller isär i sina beståndsdelar. Slutligen spelar det preparerade pianot en serie om fem ackord som även den sjunker i tempo oberoende av blåsarna.

Nun komm, der Heiden Heiland – Kanon för tre trumpeter och två tromboner (1980) hör till samma verkkategori som *Duetto, Vom Himmel hoch* och den följande *Turmuh*. Alla är de kanoner som presenterar psalmmelodin i samtliga omvändningar, i olika tonarter och i skiftande tempo. *Nun komm, der Heiden Heiland* (Sv. ps. 112) är en Lutherpsalm över en ursprungligen medeltida hymn.

Sin första *Invenzione* komponerade Clementi 1962 (en miniatyr på två minuter för den aparta kombinationen violin, mandolin, dragspel och bastrumma). Det skulle dröja 40 år till *Invenzione 2* för två pianon. Därefter följde i rask takt *Invenzione 3* för violin, trumpet och piano (2002) och *Invenzione 4* för piano (2003). En mycket enkel historia, men också mycket intrikat. Ett litet tretonsmotiv presenteras i fyra

lager, och precis som i fallet med *Invenione 2* så är det framför allt spelet med notvärdena som står för variationen. Ett under av koncentration, en långsamt gungande musik som flyter fram på de dyningar som de lika långsamma tempo-förändringarna skapar. I tankarna kommer titlar som *La lugubre gondola* (Liszt) och *Una barcarola eccentrica* (Skempton). Stycket slutar där det börjar och skulle mycket väl kunna fortsätta från början igen i evig rundgång.

Turmuhr (1995) tillkom under en längre stipendievistelse i Berlin och är komponerat för stort klockspel av den typ som ibland finns i rådhus och kyrkor. Stycket bygger på samma Luther-psalm som *Vom Himmel hoch*, dock i en något annorlunda variant, och skulle rentav kunna betraktas som en enklare, komprimerad förstudie till samma verk. Här framförs det i version för fyra klarinetter.

I flera solokonsserter från 70-talets mitt utökar Clementi orkestern med ett flertal speldosor av den typ som man hänger vid barnsängar. Man drar i ett snöre och så spelar de Brahms *Wiegenlied* eller någon annan vaggvisa. Något liknande händer i *Berceuse III* för tolv blåsare och obligat trombon (2001). Här dyker också samma melodier upp om och om igen, om än varierade och i ständigt nya konstellationer. I botten ligger ett motiv om fyra toner som lånats ur en av Schumanns *Novelletten* op 21. Som ni märker, ständigt denna koppling till äldre mästare; sju av nio stycken på denna konsert baseras på det förgångnas musik. Stycket har tolv delar som spelas attacca, var och en bestående av sju takter plus en double (nej, det är franska!) av något varierande längd – alltså en ”fördubbling”, ett slags variation av det föregående. Av partiturets notering ”versione per Nuova Consonanza” kan vi sluta oss till att det vi hör bara är en av många tänkbara versioner av detta verk. Om det gäller enbart instrumenteringen eller även den strukturella gestalten, vill vi låta vara osagt. Som Clementi säger: ”Att bygga musik är lätt – det svåra är att välja”, att välja mellan alla de arkitektoniska former ett byggnadsmaterial kan ta sig. Liksom i många av tonsättarens verk – dock det enda på denna konsert – sjunker såväl tempo som dynamisk nivå oavbrutet i ett utdraget *morendo*.